

ISMERETLEN ARCÉLEK

A Miskolci Keresztény Szemle rovatot indított „Ismeretlen arcélek” címmel. Ebben a rovatban időről-időre, Magyarországon jórészt ismeretlen XX. századi európai személyiségek életútját, munkásságát kívánjuk bemutatni, akik saját működési területükön kiemelkedőt alkottak, valamint kereszténységüket is tudatosan vállalták, azt a közvélemény számára tevékenységükkel, megnyilatkozásaikkal hitelesítették. Ebben a számban Carl Friedrich Weizsäcker, német fizikus, filozófus, író életművét ismertetjük. Az idézetek forrása a müncheni „Deutscher Taschenbuchverlag” kiadónál megjelent Beußtseinswandel (Tudati változás) című, 1988-ban megjelent gyűjteményes kötet.

CARL FRIEDRICH VON WEIZSÄCKER (1912–2007)

„Csak a vallás – s mai kultúránkban a jelöltek közül egyedül a kereszténység – rendelkezik kellően megalapozott, eredeti vízióval a jövő tennivalóiról, s kellően széles körű elfogadottsággal az emberek között.”

Carl Friedrich von Weizsäcker nagy hagyományokkal rendelkező német családban született. A felmenők között a XVIII. század végétől több generációban bukkannak fel protestáns teológusok, lelkészek. A család nemzetközileg legismertebb tagja kétségkívül édesapja, aki diplomáciai pályán működött, s a német történelem egyik legsötétebb korszakában, 1938-tól 1943-ig államtitkári beosztást töltött be a külügyminisztériumban, s ebben az időben legalábbis alakítója, szereplője volt a német háborús készülődésnek és a II. világháború kirobantásának. Bár esetleges háborús bűnössége nem vetődött komolyan fel, gyermekei számára komoly hátrányt jelentett a világháború utáni közéleti szerepvállalás során az apai örökség. Ennek ellenére a gyermekek közül többen jelentős, világszerte elismert pozitív közéleti szerepet vállaltak a XX. század második felében. Richard Carl von Weizsäcker 1984 és 1994 között nagy tekintélyű, kereszténydemokrata kötődésű államelnök volt a Német Szövetségi Köztársaságban, bátyja Carl Friedrich von Weizsäcker, jelen írás főszereplője

pedig természettudományi pályája mellett jelentős szerepet játszott a XX. század második felének német protestáns közéleti mozgalmában.

Carl Friedrich von Weizsäcker 1912-ben született. Érdeklődése a természettudományos pálya felé vonzotta, s korai megismerkedése Werner Heisenberggel és Niels Bohrral az atomfizika művelése irányába indította el. Fiatal korában – Heisenberghez hasonlóan – szimpatizált a nemzetszocialista mozgalom dinamizmusával, s így fel sem merült benne Németország elhagyásának gondolata. Kutató fizikusként felismerte az atombomba előállításának lehetőségét. Utóbb végtelen naivitásként értékelt gondolata volt, hogy az atombomba kifejlesztésének eredményeképp kedvező, békés irányba befolyásolhatja majd a német politika irányát. Később „isteni kegyelemként” értékelte, hogy a német hadi és politikai vezetés nem látott különösebb fantáziát az atomfegyver kifejlesztésében, s így a „nem kívánatos” tudósok és szakemberek tömeges emigrációja miatt alaposan megfogyatkozott német tudósgárda, a szükséges erőforrások rendelkezésre bocsátásának hiányában nem volt képes az atombomba előállítására. Ugyanakkor ebben az időben is tisztában volt az atomfegyver veszélyeivel. 1941-ben elkísérte Heisenberget a Niels Bohrral folytatott koppenhágai találkozójára, ahol az amerikai fizikus körökkel jó kapcsolatokat ápoló Niels Bohr-t arról kívánták meggyőzni, hogy a szembenálló országok fizikusai hallgatólagos szövetségesként mindkét oldalon szabotálják el az atomfegyver létrehozására irányuló politikai törekvéseket. A történelem e törekvés megvalósításának sikertelenségét utóbb bizonyította, de a beszélgetés körülményeinek, az ajánlat elfogadásának vagy elvetésének kérdése máig vitatott a tudománytörténetben.

Ezen előzmények után természetes, hogy a második világháborút követően a természettudomány és az etika kérdései kerültek érdeklődésének középpontjába. Az atombomba kifejlesztésének lehetőség már alapvetően nem technikai, hanem morális dilemmaként jelenik meg gondolkodásában, s állásfoglalása egyértelműen az erkölcsi szempontok erejéről tanúskodik.

„Az a vélemény, hogy minden technikailag lehetségest létre kell hozni, a gyerekes mindenhatóság vágya, amely bájos lehet egy gyermeknél, de elítélendő egy felnőttél. E vélemény egy alapvetően technikagadós nézetet fejez ki. A technika nem más, mint célhoz igazodó eszközök rendelkezésre bocsátása. Ha hiányzik a cél, feleslegesek az eszközök. Ha nem mérlegeljük a célokat, az értelmes technika

ellenében cselekszünk. Minden lehetségest megtenni, nem más, mint droggal, a hatalom drogjával való visszaélés. Nem érdemli meg a technika nevet.”¹

Az erkölcsi szempontok mellett megjelenik érvelésében az egyén vallási, Isten előtti felelőssége is. Az 1985. évi düsseldorfi evangélikus egyházi napon elmondott beszédében így emlékszik vissza a Karl Barth-tal, a XX. század egyik jelentős protestáns teológusával folytatott beszélgetéséről:

„Azt mondtam Barth-nak: 'Galileitől nyílegyenes út vezet az atombombához. Minden évben megkérdem magamtól, hogy folytathatom-e azt, amihez a legjobban vonzódok, a hivatásom, a fizika művelését?' Azt válaszolta: 'Von Weizsäcker úr, ha hisz abban, amit minden keresztény vall, de csak kevesen hiszik, hogy Krisztus visszatér, akkor foglalkozzon továbbra is a fizikával. Ha nem hisz benne, azonnal hagyja abba.'”²

A tudomány, az erkölcs és a vallás azonban nem egymástól elzárt műveltségi területként jelentkeztek életében, hanem a közös európai örökségünk részeként, ennek egységében. Lényegében ugyanannak a valóságnak három különböző, de közös gyökerű szemléletmódját teremtetten meg életművében.

„Az európai kultúra specifikuma először is a háromszoros antik örökség.: görög bölcsélet, keresztény hit, római jog. A római jog hatását történetileg a hellénizmusban fejtette ki. Így a görögök és a zsidók kettős ajándékáról beszélhetünk az emberiség felé: az Igaz és a Hamis megkülönböztetése a görögöknél, valamint a Jó és a Rossz szétválasztása a zsidóknál. Az európaiak gyakorolják az Igen és a Nem megkülönböztetését. Ennek azonban vallási háttere és békéltetési célja van.”³

A nyugat-német hadsereg atomfegyverekkel történő felszerelése ügyében jelentős közéleti szerepet vállalt a Göttingai Kiáltvány aláírásával, melyben az atomfegyvermentes szövetséges haderő gondolata mellett állt ki. Az atomtudós közéleti szerepvállalása mellett természettudományos tevékenységében is szélesebb területen tevékenykedett. Foglalkozott a naprendszer keletkezésének és a kvantumfizika filozófiai interpretációjának kérdéseivel, s a fizikai, biológiai és társadalmi valóság, a természet egységének gondolatát képviselte.

---

¹ Carl Friedrich von Weizsäcker: Bewußtseinswandel, Deutscher Taschenbuchverlag, München 1988. 142. o.

² Uo: 238–239. o.

³ Uo: 92. o.

Életének utolsó évtizedeiben egyre erőteljesebben fordult az emberiség jövőjét veszélyeztető problémák felé. A béke kérdése mellett az erőforrások szűkössége, s az ebből adódó energetikai, környezeti problémák foglalkoztatták. Azt vallotta, hogy az emberiség előtt álló problémák megoldását csak a személyes és társadalmi hozzáállás jelentős változása eredményezheti. Az emberiség előtt álló problémák halmazát a következőképpen definiálta:

„Tartalmilag ezt a négy témát így nevezhetjük meg: 1. Világgazdaság, 2. Béke a természettel, 3. Béke az emberek között, 4 Tudati átalakulás. Határozott véleményem, hogy a négy terület egyikén sincsenek olyan gondok, melyeket értelmes közös erőfeszítéssel meg ne lehetne oldani. Ugyanakkor állítom, hogy politikai berendezkedésünk, társadalmi helyzetünk és lelki állapotunk ezt a közös erőfeszítést csaknem lehetetlenné teszik.”⁴

1970-ben elkötelezett tudóstársaival megalapította a Starnbergi Max-Planck Intézetet, mely a tudományos-technikai világ életfeltételeinek kutatásával foglalkozott. Ebben a tevékenységében már nemcsak a tudós társadalmi kérdések iránti érdeklődése motiválta, hanem a létrehozott tudományos-műszaki eredmények világméretű elterjedéséhez kapcsolható politikai felelősségvállalás is. Erről az alábbi beszélgetésrészletben vall:

„Minden ember politikai lény is, egy zoon politikón, ahogy görögül olyan szépen mondják, politikai állat. Ha az életem továbbra is a kutatásnak és az erről szóló könyvek írásának és a filozófiának szentelem, nem szabad kitérnem a rám mért politikai felelősség elől. Úgy látom, képes vagyok a politikai következmények elemzésére. Az utóbbi tíz évben azt az intézetet vezettem, mely kívánságomra alakult meg, egy politikai, illetve politikai-gazdasági-társadalmi elemzésekre szolgáló intézetet. Vagyis megpróbáltam a kutatást ezen területen. Ezt nem mindegyik fizikus tudja rögtön. Folytattam korábban némi előtanulmányokat és volt hozzá bizonyos tehetségem. Azt gondoltam, megmutatom kollégáimnak, hogy nem a könnyebb utat választom, s nem fogadok el valami szép állami hivatalt, amivel megkínálnak. Inkább kitartottam amellett, amit elvileg minden tudós végezhet: a következmények gondos elemzése és az erről szóló megnyilatkozás. Ez volt az én politikai tevékenységem.”⁵

Véleménye szerint a gyökeresen új peremfeltételek közé kerülő emberiségnek tudatosan törekednie kell a létező politikai struktúrák megváltoztatására:

---

⁴ Uo: 26. o.

⁵ Uo: 334–335. o.

„Egy bizonyos: a műszaki-ökológiai problémák nem oldhatók meg, amennyiben a megoldás politikai előfeltételeit nem teremtik meg. A mérgező gázfelhők nem állnak meg a határokon. A reaktorok és újrahasznosító művek a háborúk során sérülékenyek a leginkább. A modern technikát nem lehet olyan politikai struktúrákkal összeegyeztetni, melyek hatezer éve jöttek létre, s melyeket már a jelenlegi civilizáció korának felénél jogosan tekintettek embertelennek. Helytelen azt gondolni, hogy ezek a struktúrák változtathatatlanok, vagy abban bízni, hogy további fennállásukat túlélhetjük.”⁶

A tudatváltás előkészítése érdekében szívügyének tekintette a keresztények megbékélését, illetve a különböző vallások közötti párbeszédet. Ezzel kapcsolatban beszéli el és kommentálja egy ismerős hölgytől a Tibetben hallott jóslatot:

„Eljön az idő, amikor a Világ minden vallása összegyűlik abban a városban, melyet egy nagy szent tett közismertté.” Érdekes történet. Angolul így mondják: I give it for what it's worth. – nem voltam ott, úgy mondom el, ahogy a hölgy nekem mesélte. De azt gondolom, hogy a vallásoknak ez a találkozása az emberiség jövőjének egyik legfontosabb eseménye lesz. Meglátjuk, mi lesz majd belőle. Mindnyájuknak rá kell döbbernüük, hogy az a mód, ahogy a vallások saját magukat értelmezték, provinciális volt.

Carl Friedrich von Weizsäcker 2007. április 28-án jelentős tudományos és közéleti életművet hátrahagyva, 94 éves korában hunyt el.

---

⁶ Uo: 143. o.